ప్రచురణార్హమైన

భారతదేశ సర్వోన్నత న్యాయస్థానము
క్రిమినల్ అప్పీలేట్ అధికారపరిధి
స్పెషల్ లీవ్ పిటిషన్ (క్రిమినల్) నం. 9221/2018

రామ్ గోపాల్, S/O మాన్‌షారం ..... **అప్పీలుదారు**

వర్సెస్

మధ్యప్రదేశ్ రాష్ట్రం ..... **ప్రతివాది**

తీర్పు

బేలా ఎం. త్రివేది, న్యాయమూర్తి.

1. క్రిమినల్ అప్పీల్ నెంబరు 70/2000లో మధ్యప్రదేశ్ హైకోర్టు , గ్వాలియర్ బెంచ్ 13.07.2018న జారీ చేసిన ఆక్షేపిత తీర్పును , ఉత్తర్వులను అప్పీలుదారు-నిందితుడు, ప్రస్తుత దావా ద్వారా సవాలు చేయాలని కోరారు. 17.01.2000న మొరెనాలోని మొదటి అదనపు సెషన్స్ జడ్జి (ఇకపై దీనిని "సెషన్స్ కోర్టు" అని పిలుస్తారు) ST నెంబరు 205/1996లో ఇచ్చిన తీర్పు మరియు ఉత్తర్వులను ధృవీకరిస్తూ హైకోర్టు ఈ అప్పీలును కొట్టివేసింది , దీని ద్వారా అప్పీలుదారు సెక్షన్ 302 ఐపిసి ప్రకారం నేరానికి దోషిగా నిర్ధారించబడ్డాడు మరియు జీవిత ఖైదుతో పాటు రూ.5 ,000/- జరిమానా విధించబడింది. ఇందులో విఫలమైతే, రెండేళ్ల పాటు కఠిన కారాగార శిక్ష అనుభవించాల్సి ఉంటుంది.

2. అప్పీలుదారు-నిందితుడు రాంగోపాల్ అలియాస్ గోపాల్ హర్ గంగోలి గ్రామ మాజీ సర్పంచ్. 20.12.1995 న ఉదయం 09:30 గంటలకు , ఫిర్యాదుదారుడు ఉపేంద్ర సింగ్ (PW-1) బాగ్చిని

పోలీస్ స్టేషన్ లో నివేదించాడు , 19.12.1995 సాయంత్రం 5 గంటలకు తన మామ (తౌ) ప్రతాప్ సింగ్ సికార్వార్ ను అరేలా నుండి సర్పంచ్ రామ్ గోపాల్ తీసుకెళ్లారని , అతని మామ ప్రతాప్ సింగ్ మృతదేహం చాచిబా గ్రామంలోని భరోసిబాబా ఇంటి సమీపంలో రోడ్డుపై పడి ఉందని నివేదించాడు. తన మేనమామ తల , చెవిపై గాయాలున్నాయని , ఆ భాగాల నుంచి రక్తం కారుతోందని ఫిర్యాదులో పేర్కొన్నాడు. 20.12.1995న బాగ్చినీ పోలీస్ స్టేషన్లో ఎఫ్ఐఆర్ నంబర్ 132/95గా ఫిర్యాదు నమోదైంది. విచారణ చేపట్టిన దర్యాప్తు అధికారి , అప్పిలదారు రాంగోపాల్ తో పాటు మరో ముగ్గురు నిందితులు సురేష్ సింగ్ , చోటాలీ @ ఛోటే సింగ్ , మింటూ @ కరణ్ సింగ్ లపై చార్జిషీట్ దాఖలు చేశారు. సెషన్స్ కోర్టు నిందితులపై సెక్షన్ 302 కింద , 34 ఐపీసీలో చదవదగిన ప్రత్యామ్నాయ సెక్షన్ 302, కింద అభియోగాలు నమోదు చేసింది. ఐపీసీ సెక్షన్ 302 కింద అభియోగాలు మోపిన కేసులో అప్పిలదారు రాంగోపాల్ ను నమోదులో ఉన్న సాక్ష్యాలను ప్రవేశపెట్టిన తరువాత సెషన్స్ కోర్టు దోషిగా నిర్ధారించింది , అయితే, అనుమానం యొక్క ప్రయోజనాన్ని ఇస్తూ మిగిలిన ముగ్గురు నిందితులను నిర్దోషులుగా ప్రకటించింది. దీనితో బాధపడుతూ, అప్పిలదారు హైకోర్టులో అప్పీల్ కు మొగ్గుచూపగా, అది ఆక్షేపిత ఉత్తర్వు ద్వారా ను కొట్టివేశారు.

3. అప్పిలదారు తరపున ప్రముఖ సీనియర్ న్యాయవాది సల్మాన్ ఖుర్షిద్ వాదనలు వినిపిస్తూ , ప్రాసిక్యూషన్ కేసు కేవలం సందర్భోచిత సాక్ష్యాలపై ఆధారపడి ఉందని , అయితే, అప్పిలదారుడు-నిందితుడి యొక్క నేరానికి దారితీసిన మొత్తం పరిస్థితులను నిరూపించడంలో ప్రాసిక్యూషన్ ఘోరంగా విఫలమైందని వాదించారు. అతను చెప్పిన ప్రకారం , అప్పిలదారుడును 'చివరిగా కలిసి కనిపించారు' అనే సిద్ధాంతం ఆధారంగా దోషిగా నిర్ధారించడంలో కింది కోర్టులు తప్పు చేశాయని , అయితే, అప్పిలదారుడు చివరిసారిగా మృతుడితో కలిసి కనిపించిన సమయానికి మరియు మృతుడి మృతదేహాన్ని స్వాధీనం చేసుకున్న సమయానికి మధ్య చాలా వ్యత్యాసం ఉందని ఆయన అన్నారు. అప్పిలదారుడు నుంచి ఆయుధ గొడ్డలిని స్వాధీనం చేసుకున్నారన్న ఆరోపణ కూడా శిక్షకు ఆధారం

కాకపోవచ్చు, మరీ ముఖ్యంగా, మృతుడి మృతదేహానికి పోస్టుమార్టం నిర్వహించిన వైద్యుడు, మృతుడి మృతదేహంపై లభించిన గాయాలు ఆ ఆయుధంతో సాధ్యమని అభిప్రాయపడలేదు. Mr. ఖుర్షీద్ ప్రకారం, మృతుడికి మరియు అప్పిలదారుడుకు మధ్య ఎలాంటి శత్రుత్వం లేదని , అందుకు విరుద్ధంగా PW-1 ఉపేంద్ర సింగ్ మరియు PW-8 రామశ్రీల సాక్ష్యాల ప్రకారం, వారి సంబంధాలు చాలా స్నేహపూర్వకంగా ఉన్నాయి. స్వతంత్ర సాక్షులను విచారించనప్పుడు , ఖుర్షీద్ వాదన ప్రకారం , మిగిలిన ముగ్గురు సహ నిందితులకు సందేహాస్పదమైన ప్రయోజనాన్ని ఇచ్చినప్పుడు , అప్పిలదారుడుకు కూడా అటువంటి ప్రయోజనం ఇవ్వాలి. **పడాల వీరారెడ్డి వర్సెస్ స్టేట్ ఆఫ్ ఆంధ్రప్రదేశ్ మరియు ఇతరులు [1989 సప్ (2) SCC 706]; షహజా అలియాస్ షహజాన్ ఇస్మాయిల్ మహమ్మద్ షేక్ వర్సెస్ స్టేట్ ఆఫ్ మహారాష్ట్ర [(2022) SCC ఆన్‌లైన్ SC 883]** తదితర కేసుల విషయంలో ఈ కోర్టు ఇచ్చిన తీర్పుపై ఖుర్షీద్ చాలా ఎక్కువగా ఆధారపడ్డారు , మరొకటి, **నిజామ్ మరియు మరొకరు వర్సెస్ స్టేట్ ఆఫ్ రాజస్థాన్ [(2016) 1 SCC 550]** కేసులో తన వాదనలకు మద్దతుగా సమర్పించారు.

4. అయితే అప్పిలదారుడుపై కింది కోర్టులు నమోదు చేసిన నేరాన్ని ఏకకాలంలో పరిగణనలోకి తీసుకుంటే ఈ కోర్టు అందులో జోక్యం చేసుకోరాదని ప్రతివాది-రాష్ట్రం తరపున హాజరైన ప్రముఖ న్యాయవాది డి.ఎస్.పర్మార్ వాదించారు. సెక్షన్ 313 కింద అప్పిలదారుడు తన తదుపరి వాంగ్మూలంలో మృతుడి సాంగత్యం నుండి ఎప్పుడు , ఎలా వెళ్లిపోయాడో వివరించడంలో విఫలమయ్యాడని, మరణానికి ముందు రోజు సాయంత్రం అతను మృతుడితో ఉన్నప్పుడు అతను మృతుడితో ఉన్నాడని, అందువల్ల దిగువ రెండు కోర్టులు ఆ పరిస్థితిని అప్పిలదారుడుకు ప్రతికూలమైన పరిస్థితిగా భావించాయని, ఆయన పేర్కొన్నారు.

5. ప్రాసిక్యూషన్ యొక్క మొత్తం కేసు సందర్భోచిత సాక్ష్యాలపై ఆధారపడినప్పుడు , మొత్తం పరిస్థితుల పరంపరను పూర్తిగా రుజువు చేయవలసి ఉంటుంది , ఇది నిందితుల నేరానికి దారితీస్తుంది తప్ప

మరెవరికీ కాదు. ప్రస్తుత కేసులో నమోదులో ఉన్న సాక్ష్యాల విషయానికొస్తే , 19.12.1995 సాయంత్రం 5 గంటలకు , అప్పిలదారుడు-నిందితుడు మృతుడు ప్రతాప్ సింగ్ను తన ఇంటి నుండి తీసుకెళ్లాడనే విషయం వివాదాస్పదం కాలేదు. ఆ తర్వాత మృతుడు , అప్పిలదారుడు కూడా అర్హేలా గ్రామంలోని శ్రీపాల్ అనే వ్యక్తి దుకాణంలో సాక్షి విజయ్ సింగ్ (PW-4) కలిసి కనిపించారు. మరుసటి రోజు ఉదయం మృతుడి మృతదేహం చాచిహా గ్రామంలోని ఒక పొలం సమీపంలో పడి ఉండటం కూడా వివాదాస్పదంగా లేదు. మృతుడు ప్రతాప్ సింగ్ మరణం 1995 డిసెంబర్ 19 , 20 తేదీల రాత్రి వేళల్లో జరిగిందని , అప్పిలదారుడు చివరిసారిగా మృతుడితో కలిసి కనిపించారని తెలిపారు. 1995 డిసెంబర్ 19 సాయంత్రం తర్వాత ఏం జరిగిందో అప్పిలదారుడుకు మాత్రమే తెలుసు.

6. ప్రాసిక్యూషన్ ద్వారా "చివరిగా కలిసి కనిపించినది" అనే సిద్ధాంతాన్ని స్థాపించిన తర్వాత , నిందితుడు మరణించిన వ్యక్తి నుండి ఎప్పుడు మరియు ఏ పరిస్థితులలో విడిపోయాడనే దాని గురించి , కొంత వివరణ ఇవ్వాలని భావించబడుతుందని గమనించవచ్చు. నిందితుడి నేరాన్ని రుజువు చేయాల్సిన బాధ్యత ఎప్పుడూ ప్రాసిక్యూషన్ పైనే ఉంటుందన్నది వాస్తవమే , అయినా , సాక్ష్యాధారాల చట్టంలోని సెక్షన్ 106 దృష్ట్యా ఏదైనా వాస్తవమైనా ఎవరికైనా తెలిసినప్పుడు , ఆ వాస్తవాన్ని నిరూపించే బాధ్యత అతనిపై ఉంటుంది. వాస్తవానికి, సెక్షన్ 106 ఖచ్చితంగా నిందితుడి నేరాన్ని రుజువు చేసే దాని బాధ్యతను ప్రాసిక్యూషన్ నుండి ఉపశమనం పొందటానికి ఉద్దేశించినది కాదు , అయినప్పటికీ, నిందితుడు తన ప్రత్యేక పరిజ్ఞానంలో రుజువు చేయబడిన వాస్తవాలపై ఎటువంటి కాంతిని వెదజల్లకపోతే , ఇది కూడా అంతే స్థిరమైన చట్టపరమైన పరిస్థితి అవుతుంది. సందర్భోచిత సాక్ష్యాల ఆధారంగా ఈ కేసులో , ప్రాసిక్యూషన్ ప్రతిపాదించిన "చివరిసారిగా కలిసి కనిపించారు" అనే సిద్ధాంతం అతనికి వ్యతిరేకంగా రుజువు అయినప్పుడు , నిందితుడు ఇచ్చిన వివరణను సమర్పించడం లేదా ఇవ్వకపోవడం అనేది చాలా కీలకమైన వాస్తవం.

7. రాజేందర్ వర్సెస్ స్టేట్ (ఎన్‌సిటి ఆఫ్ ఢిల్లీ) [(2019) 10 SCC 623] విషయంలో, ఇది క్రింది విధంగా గమనించబడింది:

> "12.2.4. అలా గమనించిన తరువాత , మృతుడితో అతను/ఆమె ఎలా మరియు ఎప్పుడు ఏ కారణంతో విడిపోయారో అనే విషయంలో , నిందితుడు ఇచ్చిన వివరణ యొక్క సహేతుకత ఒక కేసులో చివరిసారిగా చూసిన పరిస్థితులపై తీవ్ర ప్రభావం చూపుతుందని గమనించడం చాలా ముఖ్యం. సాక్ష్యాధారాల చట్టం , 1872లోని సెక్షన్ 106 ప్రకారం ఒక వ్యక్తికి తెలిసిన ఏ విషయాన్నైనా రుజువు చేయాల్సిన బాధ్యత అటువంటి వ్యక్తిపై ఉంటుంది. అందువల్ల, ఒక వ్యక్తి చివరిసారిగా చనిపోయిన వ్యక్తితో కనిపిస్తే , అతను మృతుడితో ఎలా , ఎప్పుడు విడిపోయాడో వివరణ ఇవ్వాలి. మరో మాటలో చెప్పాలంటే , అతను న్యాయస్థానానికి సంభావ్యమైనదిగా మరియు సంతృప్తికరంగా అనిపించే వివరణను తప్పనిసరిగా అందించాలి మరియు అతను తన ప్రత్యేక పరిజ్ఞానంలోని వాస్తవాల ఆధారంగా , అటువంటి వివరణను ఇవ్వడంలో విఫలమైతే , సెక్షన్ 106 కింద అతనిపై మోపిన భారం మోయబడదు. ముఖ్యంగా, సందర్భోచిత సాక్ష్యాలపై ఆధారపడిన కేసుల్లో , నిందితుడు తనపై మోపిన భారాన్ని నిర్వర్తించడంలో సహేతుకమైన వివరణ ఇవ్వడంలో విఫలమైతే, అటువంటి వైఫల్యం తనకు వ్యతిరేకంగా రుజువు చేయబడిన పరిస్థితుల పరంపరలో అదనపు జతను అందిస్తుంది. అయితే, సెక్షన్ 106 నిందితులపై క్రిమినల్ విచారణ రుజువు భారాన్ని మారుస్తుందని దీని అర్థం కాదు. ఇలాంటి భారం ఎప్పుడూ ప్రాసిక్యూషన్ పైనే ఉంటుంది. సెక్షన్ 106 ప్రకారం నిందితుడు తన నిర్దోషిత్వానికి అనుగుణమైన ఏ సిద్ధాంతం లేదా పరికల్పనకు మద్దతు ఇవ్వలేని వాస్తవాలపై ఎటువంటి కాంతిని వెదజల్లనప్పుడు , కోర్టు అతని వివరణను జోడించడంలో విఫలమైనప్పుడు , నేరారోపణ పరిస్థితుల పరంపరను పూర్తి చేసే అదనపు జతగా న్యాయస్థానం పరిగణించవచ్చు.

8. **సత్పాల్ Vs. హర్యానా రాష్ట్రం [(2018) 6 SCC 610]లో,** ఈ కోర్టు ఈ క్రింది విధంగా గమనించింది: –

"6. మేము సంబంధిత సమర్పణలు మరియు నమోదులో ఉన్న సాక్ష్యాలను పరిగణనలోకి తీసుకున్నాం. ఈ సంఘటనకు ప్రత్యక్ష సాక్షులు ఎవరూ లేరని, మృతుడు చివరిసారిగా అప్పీలుదారుతో కలిసి కనిపించాడనే వాస్తవంతో పాటు పరిస్థితులు మాత్రమే ఉన్నాయని తెలిపారు. నేర న్యాయశాస్త్రం మరియు న్యాయపరమైన పూర్వాపరాలు పుష్కలంగా ఉండటం వల్ల, సందర్భోచిత సాక్ష్యాల యొక్క ఒక పార్శ్వంగా, చివరిగా చూసిన సిద్ధాంతాన్ని ప్రతిపాదించడానికి ప్రాథమిక సూత్రాల పునఃపరిశీలనకు అవకాశం లేదు. క్లుప్తంగా చెప్పాలంటే, దాని మీద ఏకపక్షంగా ఒకే విధమైన విశ్వాసాన్ని కనుగొనడం ఒక బలహీనమైన సాక్ష్యం కావచ్చు. అయితే, మృతుడు చివరిసారిగా నిందితుడితో కనిపించిన సమయం, శవాన్ని వెలికితీసే సమయం చాలా దగ్గరగా ఉండటం వంటి ఇతర పరిస్థితులతో కలిపినప్పుడు, మరణం సంభవించిన పరిస్థితులకు సంబంధించి సాక్ష్యాధారాల చట్టంలోని సెక్షన్ 106 కింద నిందితుడు వివరణ ఇవ్వాల్సి ఉంటుంది. నిందితుడు ఎలాంటి వివరణ ఇవ్వకపోయినా, తప్పుడు వివరణ ఇచ్చినా, పరారీలో ఉన్నా, ఉద్దేశం స్థాపించబడి, తిరిగి తీసుకొనే రూపంలో లేదా ఇతరత్రా సాక్ష్యాధారాలు లభ్యమైతే, నిర్దోషిత్వానికి సంబంధించిన ఏ భావజాలానికి పొంతన లేకుండా, నిందితుని నేరానికి దారితీసే పరిస్థితుల పరంపరను ఏర్పరుచుకున్నట్లయితే, దాని ఆధారంగానే శిక్ష విధించవచ్చు. పరిస్థితుల పరంపర సంబంధంలో ఏదైనా సందేహం లేదా విచ్ఛిన్నం ఉంటే, సందేహం యొక్క ప్రయోజనం నిందితులకు చెందాలి. కాబట్టి, ప్రతి కేసును దాని స్వంత వాస్తవాల ఆధారంగా పరిశీలించి సిద్ధాంతాన్ని అమలు చేయాల్సి ఉంటుంది.

9. పైన పేర్కొన్న చట్టపరమైన స్థితి దృష్ట్యా, సందర్భోచిత సాక్ష్యాల ఆధారంగా ఒక కేసులో ప్రాసిక్యూషన్ ప్రతిపాదించిన చివరి సిద్ధాంతం, అటువంటి సిద్ధాంతంపై మాత్రమే నేరారోపణను ఆధారం చేసుకోవడానికి బలహీనమైన సాక్ష్యం కావచ్చు, అయితే ఈ సిద్ధాంతం రుజువు చేయబడినప్పుడు, మృతుడు చివరిసారిగా నిందితుడితో కలిసి కనిపించిన సమయం వంటి ఇతర పరిస్థితులతో కలిపి, మరియు శవాన్ని స్వాధీనం చేసుకోవడానికి చాలా దగ్గరగా ఉన్నందున, మరణం సంభవించిన పరిస్థితులకు సంబంధించి సాక్ష్యం చట్టంలోని సెక్షన్ 106 కింద నిందితుడు వివరణ

ఇవ్వాల్సి ఉంటుంది. నిందితుడు ఎటువంటి వివరణ ఇవ్వకపోయినా , తప్పుడు వివరణ ఇచ్చినా , పరారీలో ఉన్నా , ఉద్దేశం రుజువైతే , ఆయుధాన్ని స్వాధీనం చేసుకోవడం వంటి ఇతర ధృవీకరణ సాక్ష్యాలు దొరికితే, ఇలాంటి సాక్ష్యాధారాల ఆధారంగా శిక్ష పడే అవకాశం ఉంది.

10. తక్షణ కేసులో వాస్తవాల విషయానికొస్తే, మృతుడి మరణం నరహత్యేనని సక్రమంగా రుజువైంది. అప్పీలుదారుడు ముందు రోజు సాయంత్రం మృతుడిని తనతో తీసుకెళ్లాడని , ఆ తర్వాత సాక్షి విజయ్ సింగ్ (PW-4) మృతుడితో కలిసి కనిపించాడని , మరుసటి రోజు తెల్లవారుజామున మృతుడి మృతదేహం చాచిహా గ్రామంలోని పొలంలో పడి ఉందనే విషయం , వివాదాస్పదం కాలేదు. మృతుడు చివరిసారిగా నిందితుడితో కనిపించిన కాలానికి , మృతుడి శవాన్ని స్వాధీనం చేసుకోవడానికి మధ్య ఉన్న కాలవ్యవధి చాలా దగ్గరగా ఉండటం , అప్పీలుదారుడు ఏ పరిస్థితుల్లో , ఎప్పుడు మృతుడి సాంగత్యాన్ని విడిచిపెట్టాడనే విషయంలో అప్పీలుదారుడు వివరణ ఇవ్వకపోవడం ఆయనకు వ్యతిరేకంగా చాలా కీలకమైన పరిస్థితిగా రుజువైంది. సాక్షుల మౌఖిక సాక్ష్యాలను పరిశీలిస్తే మృతుడికి, అప్పీలుదారుడుకు మధ్య శత్రుత్వం కూడా బయటపడింది. అప్పీలుదారుడు నుంచి నేరానికి ఉపయోగించిన ఆయుధం-గొడ్డలిని స్వాధీనం చేసుకోవడానికి సంబంధించిన బలమైన సాక్ష్యాలు కూడా ప్రాసిక్యూషన్ కేసును రుజువు చేశాయి.

11. అప్పీలుదారుడును దోషిగా నిర్ధారించే సమయంలో సెషన్స్ కోర్టుతో పాటు హైకోర్టు మొత్తం మౌఖిక, మరియు పత్రాల యొక్క ప్రోగుపడిన సాక్ష్యాల ద్వారా పరిగణనలోకి తీసుకున్నందున , భారత రాజ్యాంగంలోని ఆర్టికల్ 136 కింద పిటిషన్ లో ఈ కోర్టు దానిని మళ్లీ పునశ్చరణ అవసరం లేదు. ప్రముఖ సీనియర్ న్యాయవాది శ్రీ ఖుర్షీద్ తన వాదనల సందర్భంగా దిగువ న్యాయస్థానాలు జారీ చేసిన ఉత్తర్వులలో ఏవైనా అవకతవకలు లేదా అక్రమాలను ఎత్తిచూపడంలో విఫలమయ్యారని , ఇది ఈ తీర్పులలో జోక్యం చేసుకోవాల్సిన ఈ కోర్టు యొక్క మనస్సాక్షిని కదిలిస్తుందని చెప్పవచ్చు.

12. ఈ విషయం యొక్క దృష్టిలో , కింది కోర్టులు వెలువరించిన ఆక్షేపిత తీర్పులు , ఉత్తర్వుల్లో జోక్యం చేసుకోవడానికి మేం సుముఖంగా లేం. తదనుగుణంగా, స్పెషల్ లీవ్ పిటిషన్ ను కొట్టివేశారు.

[అజయ్ రస్తోగి, న్యాయమూర్తి]

[బేలా ఎం. త్రివేది, న్యాయమూర్తి]

న్యూఢిల్లీ
17.02.2023